

Juridikavdelningen
Toni Nastev

Serienummer PRS 2024:2

Gränsen mellan reglerna för återkrav enligt socialförsäkringsbalken och principen om *condictio indebiti*

Pensionsmyndighetens ställningstagande

När en ersättning har lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp ska Pensionsmyndigheten i första hand pröva frågan om återbetalning med tillämpning av återkravsreglerna i 108 kap. socialförsäkringsbalken (SFB).

Pensionsmyndigheten ska återkräva ersättningen enligt principen om *condictio indebiti* endast i de fall återkravsbestämmelserna i 108 kap. SFB inte kan tillämpas.¹

Principen om *condictio indebiti* ska endast tillämpas när Pensionsmyndigheten

- har betalat ut en ersättning till den försäkrade och betalningsmottagaren inte är behörig att ta emot betalningen för den försäkrades räkning,
- med stöd av 107 kap. 5 § SFB har betalat ut ersättning till en kommun och av misstag har betalat ut för mycket till kommunen,
- har betalat ut ersättning till någon annan än den försäkrade på grund av en felregistrering av kontonummer, och
- har betalat ut en ersättning felaktigt och ingen regel om återkrav finns för förmånen i fråga, (vilket det i nuläget inte finns exempel på i förhållande till Pensionsmyndighetens verksamhet).

Bakgrund

Condictio indebiti är en civilrättslig princip vid felaktiga utbetalningar som inte är reglerad i någon lag. Principen innebär att den som av misstag har betalat ut ett felaktigt belopp till någon, som huvudregel, har rätt att få tillbaka beloppet.

Det är oklart var gränsen går mellan reglerna om återkrav och principen om *condictio indebiti*. Det behövs därför ett rättsligt ställningstagande som tydliggör hur Pensionsmyndigheten ska tillämpa bestämmelserna om återkrav respektive principen om *condictio indebiti*.

När Pensionsmyndigheten begär att få tillbaka en felaktig utbetalning enligt principen om *condictio indebiti* är det inte ett förvaltningsrättsligt beslut. Det innebär att mottagaren av den felaktiga utbetalningen inte kan begära omprövning eller överklaga beslutet. Ett ärende om *condictio indebiti* hanteras som ett tvistemål av de allmänna domstolarna, dvs. tingsrätt, hovrätt och Högsta domstolen.

¹ Se även Försäkringskassans rättsliga ställningstagande 2016:06 – Gränsen mellan återkrav och *condictio indebiti*.

Vid en *condictio indebiti*-situation har det skett en förmögenhetsförskjutning som inte var avsedd och som saknar rättslig grund.

Huvudprincip

Enligt 108 kap. 2 § första stycket SFB ska Pensionsmyndigheten besluta om återbetalning av ersättning som myndigheten har beslutat enligt SFB, om den försäkrade eller, i förekommande fall, den som annars har fått ersättningen har orsakat att denna har lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp genom att

1. lämna oriktiga uppgifter, eller
2. underlåta att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet.

Enligt paragrafens andra stycke gäller detsamma om ersättning i annat fall har lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp och den som fått ersättningen har insett eller skäligen borde ha insett detta.

I 108 kap. 11 § SFB finns bestämmelser rörande eftergift av krav på återbetalning.

Det finns alltså regler som anger hur återkrav ska hanteras såväl materiellt (juridisk bedömning) som formellt (administrativt som processuellt). Motsvarande reglering saknas för principen om *condictio indebiti*.

I alla de fall återkravsbestämmelserna i SFB gäller ska dessa tillämpas. Om det saknas återkravsbestämmelser i ett aktuellt fall ska *condictio indebiti* tillämpas, men det ska ske restriktivt då regleringar om materiella och formella bedömningar saknas för *condictio indebiti*, och det dessutom är betydligt mindre processekonomiskt att driva ärenden i allmän domstol. När Pensionsmyndigheten bedömer att reglerna om återkrav inte kan tillämpas kräver Pensionsmyndigheten tillbaka den felaktigt utbetalade ersättningen med stöd av principen om *condictio indebiti*.

Betalningsmottagarens behörighet

Regler om återkrav finns för Pensionsmyndighetens räkning i huvudsak i 108 kap. 2 § SFB. Vid återkrav av premiepension finns dessutom vissa särskilda bestämmelser i 108 kap. 7 § SFB.

Återkravsbestämmelserna begränsas av rättspraxis. I Försäkringsöverdomstolens avgörande (FÖD) 1984:22 ansågs en förmyndare inte kunna åläggas återbetalningsskyldighet för pensionsbelopp som betalats ut felaktigt i ärende om förtidspension åt omyndig.

Principen som rättsfallet slår fast gäller fortfarande enligt Pensionsmyndighetens bedömning, och medför att den som tar emot en ersättning för någon annans räkning inte kan återkrävas med stöd av återkravsreglerna om inte reglerna om återkrav i SFB uttryckligen anger det.

Om den försäkrade har en ställföreträdare eller har gett en fullmakt till någon att ta emot en betalning så kan den försäkrade återkrävas om det skulle visa sig att betalningen var fel. Återkrav kan dock inte ställas om behörigheten för mottagaren har

upphört eller var begränsad och begränsningen överskreds. Det följer av civilrättsliga principer. Exempel på sådana situationer är

- när Pensionsmyndigheten har betalat ut ersättning till någon som utpekats som betalningsmottagare i fullmakt trots att fullmakten är återkallad och Pensionsmyndigheten har fått uppgift om det, eller
- när Pensionsmyndigheten har betalat ut ersättning till någon som tidigare har varit ställföreträdare för den försäkrade men inte är det längre, till exempel en person som har varit god man för en annan person, men inte längre är det.

Misstagsutbetalning på grund av tekniskt fel

Om ett tekniskt fel orsakar att en ersättning betalas ut till en försäkrad, men som av någon anledning inte skulle ha betalats ut, är reglerna om återkrav tillämpliga. Det blir då frågan om att tillämpa reglerna i 108 kap. 2 § andra stycket SFB.

Misstagsbetalning till kommun

Pensionsmyndigheten kan enligt 107 kap. 5 § SFB vara skyldig att betala ut ersättning till en kommun istället för till den försäkrade. Om för mycket ersättning har betalats ut till kommunen ska Pensionsmyndigheten bedöma om ersättningen ska återbetalas av kommunen med stöd av principen om *condictio indebiti*. Den försäkrade kan inte återkrävas eftersom hen inte har mottagit eller tillgodogjort sig den felaktiga utbetalningen. Ett återkrav enligt reglerna i SFB kan inte ställas mot kommunen eftersom kommunen i dessa situationer inte har tagit emot ersättning som försäkrad.

Fel personnummer eller kontonummer

Fel personnummer

I rättsfallet FÖD 1985:49 hade en person, genom förväxling av personnummer, fått en ersättning utbetalad som han inte var beviljad. Enligt FÖD kunde inte Försäkringskassan grunda återkravet på gällande återkravsbestämmelser.

Tidigare tolkades FÖD-domen som att SFB:s regler om återkrav inte kunde användas och då användes *condictio indebiti* istället. Sedan 2012 anser Pensionsmyndigheten dock att återkravsbestämmelserna tillämpas på alla som mottagit en socialförsäkringsersättning, med de begränsningar som framgår av detta rättsliga ställningstagande. Det är, som har nämnts tidigare, till fördel för den försäkrade att få den felaktigt utbetalade ersättningen prövad enligt återkravsbestämmelserna i SFB, istället för enligt principen om *condictio indebiti*.

Fel kontonummer

Pensionsmyndigheten ska hantera förväxling av kontonummer enligt principen om *condictio indebiti* eftersom sådana ärenden har en svagare koppling till socialförsäkringen än situationen med förväxling av personnummer. Dessutom finns det praktiska svårigheter med att hantera förväxling av kontonummer som ärenden om återkrav.

Detta rättsliga ställningstagande har beslutats av avdelningschefen Lena Aronsson efter föredragning av jurist Toni Nastev. Vid den slutliga handläggningen har även enhetschefen Martina Irving deltagit.

Beslutet har föregåtts av beredning med produktionsavdelningen.

Lena Aronsson

Toni Nastev